

ПРЯКОРНАТА КАРТОТЕКА НА РПУ - ДИМИТРОВГРАД КАТО ИЗТОЧНИК НА ЕТНОЛОЖКО ПОЗНАНИЕ *

Тодор Маринчев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика “Онгъл”

Всеки осъзнава какво е прякор и не може да го сбърка с никаква друга лексикална единица. Още през XIX в. значението на думата е дефинирано като **“Прѣкорѣ, с.м. 1) Второ имя на чловѣкъ... прѣзвѣмя... прозвѣще... фамилія. 2) Име, извадено нѣкому за смѣхъ... 3) Въ мн. ч. прѣкори: ... укори”** (Герв 1977: 355).

От средата на XX в. в литературата по въпроса се наблюдават известни колебания относно същността на термините **“прякор”** и **“прозвище”**. Някои автори твърдят, че прозвищата се употребяват като прякори (Андрейчин 1944: 101), други говорят за прякори и прозвища (Стоянов 1964: 183), а трети — за прозвищни имена. В по-ново време **“прозвище”** се възприема като русизъм и е налице стремеж да се разграничи от **“прякор”** (Георгиев 1971: 18-27). Тази тенденция очевидно не е дала очаквания резултат и в съвременното ни масово се употребява единствено **“прякор”** (Вътов 1998: 260) като **измислено от околните, характеризиращо, друго име на лице**. Това вторично име се поражда в **микросреда, мотивира се от конкретни особености на лицето във външността, поведението, душевните качества, езиковите особености, произхода и т.н.** Обикновено прякорът възниква спонтанно и измества официалното име на лицето в микросредата, зареден е с ярък **експресивно-емоционален заряд** и има **подигравателно-ироничен, пейоративен характер** (Вътов 1998: 261).

При разглеждането на словообразователните, лексикално-морфологичните и функционалните особености на прякорите се открояват различни техни признакови характеристики.

Приема се, че прякорите са изключително в **единствено число**, задължителен техен признак е **определеността**, в повечето случаи по произход са обикновени **нарицателни** (Младенов 1967: 623). Именно членуването като словообразователно средство превръща обикновеното нарицателно или прилагателно име за индивидуална или родова принадлежност в съществително собствено име (Георгиев 1971: 22).

Възникването на прякори е непрекъснат процес, който може да се констатира във всяка що-годе формирана общност — съседска, ученическа, войнишка, производствена и др. Констатирано е дори (а особено това е имало място в по-далечното минало) образуването на фамилни имена от прякори със съответните наставки. Преминавайки върху наследниците, прякорите губят част от експресивно-емоционалната си и иронично-подигравателна натовареност (Вътов 1998: 261).

Азбучните прякорни картотеки съществуват във всяко районно полицейско управление (РПУ) от системата на Министерството на вътрешните работи (МВР) в България и са неразделна част от процеса на **полицейската регистрация** на извършителите на престъпления. Прякорът,

наред с официалните три имена, ЕГН, N: на документите за самоличност, месторождението, семейното положение, местоработата, местоживеенето, татуировките, дактилоскопните отпечатащи, напоследък вече и ДНК и т.н., е **основен индивидуализиращ белег** на конкретното лице. Често **идентификацията** на даден извършител на криминално престъпление е възможна единствено и само чрез неговия прякор. Това е наложило включването и на прякорите на престъпниците в **общонационална компютърна система**. Все пак, **най-висока ефективност при идентификацията според прякор се констатира на местно ниво, на територията на РПУ**, които в общи линии дублират административното деление на България на общини. Това е логично с оглед теоретичните изводи за битуването на прякора в микросреда.

Микросредата на прякорите на лицата с престъпни прояви е комплексна, отворена система. Тя включва както самите престъпници и техните близки, така и полицейските служители, магистратите (следователи, прокурори, съдии) и обикновени цивилни граждани — в много случаи това са жертвите на криминалните деяния. Съществена роля за популяризиране на прякорите на лицата от контингента извън тяхната микросреда играе и “пишущата братия”, журналистическото войнство. При разглеждането на особеностите на прякорите на престъпниците се открояват някои съществени специфики. Преди всичко следва да се посочи, че именно в микросредата на извършителите на противообществени прояви прякоросването е сравнително **масово явление**. Почти няма изявен криминално проявен без прякор, а особено това се отнася за лица с множество извършени престъпления, неколккратно осъждани, изтърпявали наказание “Лишаване от свобода” ефективно. Получаването и популяризирането на прякор в тези кръгове има характер на **своеобразна инициация**. Прякорът надхвърля функцията на обикновен индивидуализиращ белег и се превръща в “звание”, “чин”. Очакван резултат от така протичащия процес е **относителната депейоризация** на прякора. Експресивно-емоционалният заряд продължава да се носи, но подигравателно-ироничната характеристика е донякъде туширана. Колкото по-нагъл и безнаказан в посегателствата си срещу обществения ред е даден бандит, толкова прякорът му става за самия него източник на гордост. Що се отнася до реципиентите на това му друго име (особено потърпевшите), за тях то има вече заплашителна натовареност, споменава се със страх и отвращение. Прякорите в масата си биват получавани в сравнително ранна възраст — някои от носителите им са съвсем деца, по на 9-10 години. Специално в престъпна съобщност, част от прякоросаните идват с готови прозвища от своята предишна микросреда. Но тук границата е размита, тъй като повечето престъпници започват криминалната си дейност именно като малолетни, обикновено произхождат от семейства на престъпници и, така да се каже, са родени и отгледани, включително и прякоросани, точно в такова обкръжение. Това е един **свят на прякори**, на личности със заменена, елементаризирана идентичност, вкарани в калъпа на престъпната “професионализация” и “йерархия”.

Често престъпници роднини наследяват прякорите си от баща, брат и др. За това свидетелстват прякори като **Хищника** (носен от двама братя и сина на единия), **Чилингир** (трима братя от различни бащи), **Пиратката** и

Пирата (майка и син) и мн. др. Лица с определено малко име, напр. **Ангел**, **автоматично получават даден прякор**, възприет като **неизменно залепнал** за него — в случая — **Чушката**. Налагат се допълнителни уточнения, напр. **Харманлийската Чушка** (известен в региона автокрадец, докато другите познати на аудиторията Чушки са примерно крадци, изнасилвачи и т.н.). Лице с име **Добромир** задължително става **Дроба**.

Много от престъпниците притежават **по няколко прякори**: било умалителни или видоизменени от основния, или съвсем различни, получени в различни възрастови периоди и пак в зависимост от преминаването от една микросреда в друга. Така например, познатият като **Воронин** е също така **Дебелия** и **Мечката**, **Джеки** бива още **Бореца** и **Вулканския**, **Дангата** е и **Зюмбюла** и **Син’те очи**. Понякога всички прякори на едно лице са синонимни — **Кърмъзът** е също **Червения**, но и **Русия**. При приемствеността между прякороносители се въвежда доуточнител, напр. **Тока** — **Малката Тока** (баща и син), **Талипа** — **Малкия Талип** и **Шомбъла** — **Малкия Шомбъл** (и в двата случая братя). Въпреки че употребата на кой да е прякор налага използването му в комплект с малкото име, срещат се и прякори, които са **самостоятелно двусъставни** и в речева ситуация представят носителя си пак с три имена, макар и неофициални, напр. **Румен Църното пърле**. Общо двусъставните прякори в разглеждания масив са **27** (около **3 %**).

От основаването му през 1950 г. до настоящия момент в **РПУ Димитровград са регистрирани над 5 500 лица**. Във водените нередовно и в много случаи небрежно **азбучни книги и други информационни носители** се съдържат данни за общо **822 лица с прякори**, представляващи около **15 %** от регистрираните криминално проявени. На свой ред **140** от тях (приблизително **17 %**) имат по два и повече прякори.

Най-много са прякорите с начални букви **“К”** и **“М”** (по **80**), следват **“Б”** (78), **“Д”** (75) и **“П”** (72), а най-малко — **“Ю”** (2 и то от турци), **“Е”** (3), **“О”** (4), **“Щ”** (5) и **“Я”** (6).

Буква	Брой лица	Цигани	Турци	С два и повече
А	26	16	2	2
Б	78	36	2	15
В	18	3	-	4
Г	45	11	3	4
Д	75	16	3	15
Е	3	-	-	2
Ж	13	1	1	3
З	10	7	-	3
И	9	8	-	3
К	80	18	5	14
Л	28	8	-	6
М	80	25	2	15
Н	16	5	1	1
О	4	2	-	1
П	72	17	1	11

Р	21	4	2	4
С	36	7	2	4
Т	32	7	1	4
У	10	2	-	2
Ф	22	5	-	2
Х	17	6	-	2
Ц	13	2	-	2
Ч	52	23	1	9
Ш	49	18	1	10
Щ	5	1	-	1
Ю	2	-	2	-
Я	6	3	-	1

Разбити с вариантите им, прякорите са **853**, а от тях два и повече пъти се констатира **96** прякора. Най-често срещани са **Мечо** и **Шопа** (по **8**), **Доктора** (**7**), **Дебелия**, **Черния** и **Чико** (по **5**), **Ачо**, **Рошавия**, **Ушатия**, **Циганина**, **Чушката** и **Шаката** (по **4**).

В науката е предлагана сравнително изчерпателна **класификация** на прякорите в словообразователно отношение — според изходната дума (Георгиев 1971: 24). Обобщен е възможен произход от **съществителни имена** (най-многобройната група), **прилагателни** (с немалък относителен дял) и от **субстантивирани части на речта**, **предложни съчетания** и **словосъчетания** и др. В последния случай се стига до синтетизъм, образуване на една дума.

Диференцирани са следните **подгрупи прякори** (Георгиев 1971: 24):

1. От конкретни съществителни с предметно и веществено значение (в разглеждания масив са около **16 %**): **Банджото**, **Веригата**, **Гръма**, **Дрогата**, **Зюмбюла**, **Камата**, **Мезето**, **Ножа**, **Покера**, **Ракийката**, **Сламата**, **Тъпана**, **Фитила**, **Хапа**, **Цайса**, **Чушката**, **Шпагата** и др. Бих добавил към тази подгрупа и прякорите, създадени от нарицателни, имащи отношение към човешкото тяло: **Брадата**, **Гъза**, **Джопана**, **Мумията**, **Пишока**, **Путя**, **Черепата** и др.

2. От конкретни съществителни за животни, включително и митологични (**12 %**): **Бобъра**, **Вълка**, **Гушера**, **Ежко**, **Жабока**, **Заека**, **Калманката**, **Ламята**, **Мамутя**, **Орела**, **Пчелата**, **Рибката**, **Смока**, **Фитката**, **Хамстера**, **Църното пърле**, **Чайката**, **Шомбъла**, **Щуката** и др.

3. От съществителни за вид дейност — в повечето случаи деятелният признак е недействителен (**9 %**): **Бербера**, **Вампира**, **Горския**, **Доцента**, **Жабаря**, **Зайчаря**, **Инженера**, **Космонавта**, **Пирата**, **Сенатора**, **Фантето**, **Черния ревизор**, **Шерифа** и др. Тук, според мен, следва да прибавим и прякори за роднински отношения, звания, санове, обществено положение, като: **Амуджата**, **Бея**, **Графа**, **Капитана**, **Майора**, **Мистъра**, **Полковника**, **Уйката** и др.

4. От съществителни за лица според национална принадлежност, селищен и географски произход (**4 %**): **Българеску**, **Вулканския**, **Гвардееца**, **Дурханския**, **Иранеца**, **Кубинеца**, **Македонцеца**, **Рашъна**, **Светлинеца**, **Циганина**, **Чирпанлията**, **Шопа**, **Ямбола** и др.

5. От нарицателни според качество или типична проява (**14 %**): **Апаша**, **Бандита**, **Голямата шимба**, **Дявола**, **Единака**, **Жиголото**, **Зъбчето**, **Кривата**

зурла, Манафа, Негъра, Серсема, Тежкаря, Френгата, Хищника, Цър дяволо, Щастливеца и др.

6. От абстрактни съществителни (1 %): Лъжата, Нирвана, Приказката, Тутката, Фогата, Хавата.

7. От официални собствени (37 %): Ачо, Богито, Ваняка, Гечето, Дангата, Жики, Каеца, Лайката, Мечо, Нейчовата Дяка, Пецата, Райковата Вела, Стафето, Танияка, Чако, Шабо, Юлито, Яшко. В тази подгрупа е естественото място и на прякорите от чуждоезикови имена, напр. английски: Базиля, Джерито, Ларито, Макса, Рики, Томас, Харито, Чарли и др., както и турските и циганските такива (последните, доколкото мога да преценя предвид невладееенето на съответните езици, са около 20 %). Макар и с небългарски произход и носители, тези прякори биват усвоявани като български посредством механизма на членуването, напр.: Амуджата, Бурлуто, Вашика, Гизеля, Дулито, Жагата, Замката, Ищера, Кърмъзъто, Лилята, Мацола, Ньофито, Патанито, Рамбеза, Ущалото, Ферито, Хавата, Шабана, Щолуто и др.

Анализът на прякорния списък обосновава диференцирането на още една самостоятелна подгрупа, обхващаща към 7 % от прякорите:

8. От имена на известни личности, вкл. и такива от художествени произведения: Ал Капоне, Баба Яга, Версачи, Гандито, Гомулката, Дучето, Зоро, Кемпеса, Ленин, Мърфи, Никсъна, Пижо, Рамбо, Санчо Панса, Тарзана, Фют, Чебурашка, Щирлиц, Ярузелски и др.

Дори от беглия преглед на прякорните единици се набива в очи, че изводът за определеността като задължителен признак не намира подкрепа в доказателствения материал. В картотеката на РПУ Димитровград има 208 неопределени прякорни имена, съставляващи около една четвърт от общия брой. Такива са Анти, Бокей, Ванта Мунта, Гугучо, Дракули, Зоро, Инджек, Киянчо, Ленин, Мечо, Нежо, Оцо, Патаран, Райо, Сульо, Тотай, Ушко, Фют, Цър дяволо, Чекой, Шаолин, Щирлиц, Ярузелски и др. Не може да се твърди, че неопределените прякори са с чужд произход и затова не биват членувани, тъй като обратното е по-скоро правило, напр.: Апата, Бундулата, Варото, Кушкучо, Тундара, Фатура, Халото, Чичара и мн. др.

Правилото за единственото число също търпи изключение в примера с прякорите Червените глави и Близнаците.

Според етническата отнесеност на носителите им, циганите са 250 или приблизително 30 % от общия брой, като най-много са с буквите “Б” (36), “М” (25), “Ч” (23), “К” и “Ш” (по 18), а най-малко — “Ж” и “Щ” (по 1). Засега не се констатира цигански прякори с “Е” и “Ю”.

В общината (65 175 жители) и особено в самия Димитровград (45 918 жители към 01.03.2001 г., преселници от всички краища на Отечеството) - към 01.03.2001 г., обитава на компактни маси в кварталите гета “Млада гвардия” (понастоящем “Изток”), “Вулкан” и др. неопределен брой циганско население, възлизащо по приблизителната преценка на обслужващия линия “Роми” оперативен работник на около 7 500 души (11,5 % от всички жители).

Данни за процента турско население не могат да бъдат категорично изведени на този етап — по личните ми наблюдения може да се очаква този етнос да се представя в Димитровград от около 1 000 души (към 1,5 %).

Прякорите на криминално проявени турци са незначителен дял — 29 (към 3,5 %). Най-много са с букви “Г” и “Д” (по 3), а най-малко — “Ж”, “Н”, “Т”, “Ч” и “Ш” (по 1). Няма с букви “Б”, “В”, “З”, “И”, “Л”, “О”, “У”, “Ц”, “Щ” и “Я”, което още веднъж иде да подкрепи тезата за несъщественото турско присъствие на разглежданата територия.

Слабото представяне на турското малцинство сред криминално проявените (с прякори или без) се дължи и на традиционната почтеност и нетърпимост към престъпните прояви сред конкретния етнически компонент.

В прякорната картотека на РПУ Димитровград **няма данни за представители на други етноси** освен български, цигански и турски.

Наличната информация за прякори на престъпници от женски пол сочи, че в РПУ Димитровград са регистрирани едва **8 жени** с прякори (по-малко от 1 %): **Бяла Дона, Къоравата Гюла, Малката, Мама, Пиратката, Скумрията, Хавата и Черната**. Половината от тях са циганки, останалите — от мнозинството. С това въпросът за женското начало в прякорната картотека се изчерпва.

Прякорът е резултат от **творчески процес**, протичащ в обществената сфера и с несъмнена социално-комуникативна и експресивна функция. Прякоросването **носи чертите на анонимното фолклорно творчество**, има незапомнено, но безспорно дълго минало, настоящето му е в разцвет, а бъдещето му готви благодатна почва за все по-голямо разнообразие и разпространение. По-добрите възможности за съхранение и обмен на информационните фондове специално в системата на МВР пък ще даде възможност за **изчерпателно изграждане на единна прякорна картотека** на криминално проявените лица — с полза както за оперативно-издирвателната дейност, така и за бъдещи етноложки изследвания.

---

* Бел. ред. Теоретичната част от изследването на Тодор Маринчев е публикувана в изданието „Етнология Urbana”. С., ИИК „Род”, 2005, 234-243. Азбучниците на прякорите, които съдържат 853 имена, се обнародват за първи път тук, в Електронно списание „Онгъл”.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин 1944:** Андрейчин, Л. Основна българска граматика. С.
Вътов 1998: Вътов, В. Лексикология на българския език. ВТ.
Георгиев 1971: Георгиев, Ст. Собствените прозвищни имена. — Български език, XXI, 1, 18-27
Герв 1977: Герв, Н. Ръчникъ на българский языкъ. Т. 5. П. Фототип. изд. С.
Младенов 1967: Младенов, М. За членуваната форма Дядото като прозвище на Д. Благоев. — Български език, XVII, 1, 623.
Стоянов 1964: Стоянов, Ст. Граматика на българския книжовен език. С.